

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертацията на Мартин Емилов Мишев, докторант към катедра „Археология” при ИФ на СУ „Св.Климент Охридски”, на тема **„Тракийската конница (V – третата четвърт на IV в. пр. Хр.)”**

от доц. д-р Румяна Георгиева, член на Научно жури по специалността 2.2. История и археология (Заповед РД 38-619/20.12.2021 г.) за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Темата за кавалерията в Древна Тракия отдавна присъства в научната книжнина чрез публикации на свързаните с ездата амуниция, специфично въоръжение и костюм на конника, т.нар. гробове на конници, множеството писмени свидетелства и художествени изображения на коне и ездачи, участието на тракийски кавалеристи, включително наемници, в различни военни мисии, палеозоологични анализи и др. Този огромен масив от разнородни данни обаче досега не е разглеждан и обобщаван в контекста на военното дело, което прави дисертационният труд на Мартин Мишев важен, необходим и дисертабилен.

Дисертацията се състои от Въведение, четири части (глави), Заключение, самостоятелен параграф, назован „Addenda”, Библиография, Приложение, списъци на илюстрациите и съкращенията. Тази структура е убедително защитена във **Въведението** и отговаря на заявените изследователски цели и задачи. Пак там авторът прави някои важни терминологични уточнения и представя своите съображения относно избраните хронологически рамки на труда. Въпреки изложените приемливи аргументи в подкрепа на периода V – третата четвърт на IV в. пр. Хр. обаче още в началните страници става ясно, че тези граници ще бъдат многократно нарушавани заради посочени от самия дисертант причини: липсата на точни или спорни дати на някои от използваните паметници и неизбежното разполагане на важна част от изворовата база извън тях (с. 6).

Първата част на дисертацията, озаглавена **„Извори и историография”** съдържа кратък историографски преглед и обширен анализ на издирените от дисертанта писмени, изобразителни и археологически извори по темата. Тя несъмнено е с голямо

значение на труда, тъй като формира основата, върху която той е изграден и затова заслужава по-голямо внимание.

Анализът на писмените сведения оставя добро впечатление както заради текст-критичния прочит, така и заради групирането на данните по няколко критерия: общи сведения, извори за тракийската конница, за военните експедиции, за кавалерийското облекло, оръжие и снаряжение, за военните тактики и стратегии. Работата обаче със сигурност щеше да спечели, ако преводът на текстовете тук беше предложен в изложението, а не под линия, а оригиналите на старогръцки език – поставени на тяхното място или в скоби.

Параграфът, посветен на изображенията на коне и конници, проследява в хронологически ред (съответно: данни до третата четвърт на V в.пр.Хр.; данни от третата четвърт на V до средата на IV в.пр.Хр.; данни след средата на IV в.пр.Хр.) появата на тези изображения върху различни категории паметници, намерени в Тракия: керамични съдове, фигури, релефи, монети, пръстени - печати, предпазно въоръжение, конска амуниция, сребърни съдове и гробнична живопис. Анализът определено е претоварен с информация, на места – излишна, но забележката тук не е свързана с това, а с препоръката изворите от тази група да бъдат разгледани именно по изброените по-горе категории, отново в хронологичен ред. Така не само биха били спестени някои повторения, но и по-ясно биха се открили промените в тази образност, както и отмирането на едни и/или появата на нови изобразителни модели във всяка отделна категория.

В същия параграф има и раздел, посветен на данните за тракийското конно въоръжение, открити извън територията на Древна Тракия. В него дисертантът разсъждава върху възможните интерпретации на изобразени върху подбрани гръцки вази конници с тракийско облекло и оръжие, като предлага три възможни решения: че това са траки, че това са елини, облечени по тракийска мода и, че идентификацията им е невъзможна. Опитът на Мартин Мишев да припомни тези многократно дискутирани в литературата сцени не е напълно излишен, но коректно отразените в Таблица 7 (с.344 и сл.) съдържащи се в тях елементи от тракийското кавалерийско облекло и оръжие ясно показват каква малка част могат да бъдат използвани в този анализ и в кои случаи тази образност следва да се разглежда само като символ на другостта в елинското изкуство от архаичната и класическата епоха.

Специално внимание в тази част на дисертацията е отделена на т.нар. гробове на конници при цялата условност на използвания термин, подчертана и от автора. Дисертантът ги разделя в няколко групи: гробове без оръжие и амуниция, гробове с амуниция, но без въоръжение, гробове с оръжие без амуниция, гробове с въоръжение и амуниция, но без погребан кон, гробове с кон, въоръжение и амуниция и гробове с положен ездитен кон и колесница. Списъкът е изчерпателен и пълен, но съдържа и много паметници, чиято дата излиза от хронологическата рамка на труда. Странно е също, че в първата група „гробове без оръжие и амуниция” са включени и останки на коне, намерени в ями, особено като се има предвид, че тези примери са много повече от посочените (с. 71). Всъщност, би било добре, ако тук авторът беше добавил параграф, посветен на намерените в извънпогребален контекст коне.

Във втората част на дисертацията (**„Конската амуниция и ездитното снаряжение”**) се обсъждат свързани с кавалерията теми: коне, конюшни и основни елементи на конската амуниция. Подкрепям наблюдението на дисертанта, че малкият брой изследвани скелети на коне не дава яснота дали те са използвани в бита, за лов или за военни цели, както и че не всички положени в гробове коне са кавалерийски. Споделям и скептицизма му относно съществуването на специфичен тракийски тип кон заради данните за селекция и разпространение на различни по ръст и морфологична структура животни (с.89). Към предположението му за съществуването на конюшни в Тракия в изследваното време обаче бих добавила пропуснатото тук мнение на Георги Рибаров, че на фона на изобилието от писмени сведения за коневъдство броят на откритите в селищен контекст коне е сравнително малък, което подсказва вероятността те да са отглеждани приоритетно само в някои стопанства, собственост на определени социални групи от тракийското общество.

Напълно уместно в тази част на труда са разгледани и елементите на конното снаряжение: юзда, оглавник, седло, токи, апликации, шпори и др. Всички те са част от амуниция, от която зависи управлението на коня при езда и това обяснява сериозното внимание на дисертанта към тях. Появата и употребата им в тракийска среда са разгледани на широка основа, а изобилието от изследвания по темата получава критичен прочит. Подчертана е функционалността на тези важни за контрола над коня предмети, като са разграничени ремъците на оглавника, посочени са уязвимите места по тялото на животното, изискващи поставянето на определен тип токи и апликации, проследена е трансформацията на постелката под ездача в твърдо седло, обвързано с

появата на тежката конница, както и постепенното утвърждаване на шпорите като част от кавалерийското снаряжение. Приемливи са и аргументите на автора срещу хипотезата за употребата на стремена в изследваното време. Уместна е забележката, че апликациите от благороден метал не са използвани за ефективна защита по време на военни действия (с.106).

Третата част на изследването е посветена на цялостното оборудване на ездача (**„Въоръжението на тракийския конник“**). Тя е разработена в три параграфа, като в първия от тях се обсъжда облеклото на война-конник. Опитът за реконструкцията на кавалерийския костюм е направен по приемлив модел, предложен още преди години в публикация на Мария Рехо (Рехо, М. Траките и тяхното облекло върху атическата рисувана керамика. - В: Георгиева Р., Спиридонов Т., Рехо М. *Етнология на траките*, София, 1999, 155-164). За съжаление тя, както и други текстове в същия сборник, които дават отговор на някои свързани с темата въпроси, са останали незабелязани от Мартин Мишев.

Във втория и третия параграф на тази част дисертантът представя използваното от войните – конници нападателно (за близък и далечен бой: стрели, копие, ксисон, сариса, различни типове мечове, нож, брадва и др.) и защитно оръжие (щит, нагръдник, брони и ризници, шлем, наколенници и наръкавници). Списъкът на издирените примери е изключително дълъг, тъй като съдържа целия оръжеен арсенал, характерен за този период, като дисертантът предпазливо, а на места категорично приема или отхвърля употребата им от войните - конници. Спекулация е обаче казаното за дългите копия, носени от конника върху каната от Карнобат, че, „...напомнят т.нар. къса сариса (2/2,5 – 4,5 м), използвана от македонската конница по времето на Александър Велики“ (Георгиева, Р. Каничка от Карнобат с изображение на тракийски воин. – *Археология* 1-4, 2005, 35), да се тълкува като мнение, че този вид оръжие е факт сто години по-рано, каквато е датата на рисувания съд (с.201). Важно е да се отбележи още, че подредбата на изброените по-горе данни в карти, табла и таблици, които представят находките на оръжия, амуниция и коне в погребален контекст, успешно допълва анализа, направен в изложението. Полезен щрих към темата добавят и изводите, съдържащи се в т.нар. Аденда“ (с.272-273).

В тази част на труда, особено след честите примери за излизане от зададените хронологически рамки, прави впечатление необяснимото изключване на един забележителен паметник като гробницата в могилата „Голяма косматка“, чиято

дискусионна дата различните изследователи поставят от последната четвърт на IV в. пр.Хр до второто-третото десетилетие на III в.пр.Хр., но не и в посоченото от Мартин Мишев време - 275-250 г.пр.Хр. (с.180). Впрочем, в дисертацията има и други, макар и редки примери за паметници, ревизираните дати или мнения за които от последните години не са отразени.

В последната част на дисертационния труд („**Конницата**“) се обсъждат генезисът на тракийската конница, тракийското наемничество, типове конница, специфичните черти на конницата на отделните тракийски племена, бойният ред, стратегия и тактика на тракийските конни контингенти, сравнения с конниците на други древни народи и мястото на конниците в социалната структура на Тракия. Нейното съдържание показва, че тя е замислена като най-съществената глава на дисертацията. Въпреки прекомерното виждане в множество примери с ранна дата и извън изследваната територия, дисертантът правилно свързва появата на конната езда с тукашната географска среда и с лова, смятан за важна част от тракийското всекидневие. Той обвързва формирането на първите конни отряди в тракийския североизток с влияние от Скития, отбелязва значително по-късната поява на кавалерия на юг от Стара планина и смята периода от третата четвърт на V – средата/ третата четвърт на IV в.пр.Хр. за време, когато одрисите разполагат с добре организирана лека конница. На този етап изглеждат приемливи изводите, че най-съществените промени в тракийската кавалерия настъпват през елинистическата епоха (с.192), а тракийски конници - наемници участват в различни военни операции още от края на 5 в.пр.Хр. насетне.

Дисертантът реконструира типовете конница въз основа на писмени, иконографски и археологически свидетелства. Според него намерените в гробовете различни комбинации от положени коне, амуниция и определен тип оръжие илюстрират съществуването на леко- и тежковъоръжена тракийска конница. Авторът съзнава условността на това разделение и отдава налагането на леката конница на уменията за ловуване при езда в Тракия, докато за тежката предпочита използването на термина „конница с елементи на тежко въоръжение“. Коректно са посочени външните фактори (главно Скития, Персия и Македония), оказали влияние върху развитието на тракийската конница. Интересен и важен щрих към темата добавя параграфът, посветен на военната тактика и стратегия на тракийската кавалерия,

чиято численост в изследваното време (съотношение 3:1 в полза на пехотата), според Мартин Мишев, е значителна.

Специално внимание е отделено на различните групи участници в тракийската кавалерия, сред които, според дисертанта, има представители на тракийския елит, конници без и конници със собствени коне. Въпреки направените уговорки смятам, че разграничаването на тези категории въз основа на археологическия материал е малко пресилено, защото полагането на кон и оръжие в гробовете понякога може да свързано само с лова, както самият дисертант подчертава на няколко места в труда. Акцентът върху воинската същност на мъжете в погребалната практика би могъл да отразява не само техния ранг и занимания приживе, но и представите за посмъртното им съществуване, което само по себе си предполага, че погребенията на конници в Тракия не бива да се разглеждат еднозначно. Присъединявам се към мнението на Мартин Мишев, че конят и оръжието са изключително скъпа инвестиция, която малцина могат да си позволят, респективно да погребат, но не разбирам какво означава изречението „...Тук не искам да влизам в дискусия кои елементи на войнското въоръжение са били собственост на погребания и кои могат да бъдат интерпретирани като гробен дар” (с.262).

Заключението на дисертацията на Мартин Мишев е много рядък пример за качествено обобщение на написаното в изложението. В него авторът коректно посочва не само безспорните резултати от проучването, но и някои аспекти, останали неизяснени докрай.

С оглед бъдещото публикуване на този труд бих препоръчала редакция, която да отстрани някои пунктуационни, стилистични и правописни грешки. Добре би било също авторът да прегледа отново цитирането в текста, където има много неясни позовавания под линия, както и грешно посочени имена, например Л.Нинев навсякъде е посочен като Л.Ников. Редно би било също списъкът на съкращенията да се премести при библиографията, а този на картите, таблата и таблиците – преди самите образи. Слабо забележимата сега връзка между текста и илюстрациите трябва задължително да бъде подобрена.

Авторефератът отразява съдържанието на дисертацията, а броят на публикациите по темата отговаря на изискванията за защита на докторат. Изцяло подкрепям посочените в него приноси на труда, сред които бих подчертала успешният

опит за реконструкция на тракийската конница в контекста на военното дело, разграничените типове конница в Тракия, убедителният анализ на множеството данни за кавалерийско въоръжение и снаряжение, обобщението на свидетелствата за военни тактики и стратегии, обективният разказ за специфики и влияния при формирането на конните войски на отделните тракийски племена и тяхното участие в различни военни мисии, както и разглеждането на конницата в социален аспект.

Убедена съм също, че такава отдаденост към разработван дисертационен труд, като тази на Мартин Мишев към темата за тракийската конница, се среща изключително рядко. Това, както и безспорните качества на неговата работа, ми дават основание да препоръчам на Научното жури да му присъди образователната и научна степен „доктор”.

20.03.2022 г.